

Bijlage waarderingscriteria

A. KWALITEITEN

Wat?

Een eerste reeks vragen heeft betrekking op de kwaliteiten van het erfgoed, zonder dat er daarom al echte erfgoedwaarden aan worden toegeschreven. Voor dit stappenplan zijn vijf kwaliteiten opgenomen: conditie, ensemble, herkomst, zeldzaamheid en representativiteit.

A.1 CONDITIE

Wat?

De conditie van het erfgoed is de mate waarin het erfgoed in een goede materiële toestand is. Een hoge gaafheid betekent dat het in een perfecte conditie is en alle onderdelen nog aanwezig zijn. Dat verhoogt vaak het belang van een object, zeker als de andere gelijkaardige objecten in een minder goede toestand verkeren.

Sturende vragen

- Wat is de conditie, de fysieke toestand van het erfgoed?
- Is het in een goede toestand vergeleken met soortgelijk erfgoed?
- Is het volledig, intact?
- Zijn alle onderdelen nog aanwezig?
- Wat is de huidige staat van onderhoud?
- Kan het nog gebruikt worden zonder dat grote schade optreedt?
- Kan het nog de functie vervullen waarvoor het bedoeld is zonder dat het stuk gaat?

A.2 ENSEMBLE

Wat?

In veel gevallen is er een belangrijke historische samenhang tussen de onderdelen van een erfgoed geheel, tussen roerende en onroerende elementen. Maar naast de samenhang tussen gebouwen en hun inrichting bedoelt men met 'ensemble' ook de samenhang van roerende objecten onderling. Dat verhoogt sterk de erfgoedwaarden en is een belangrijk criterium om te beslissen over de toekomst van de elementen. Dan is het belangrijk dat ze in groep bij elkaar blijven.

Sturende vragen

- In welke mate versterken relaties tussen elementen en hun plaatsing de betekenis van het geheel?
- Hebben de elementen een sterke band met elkaar? Welke?
- Is het erfgoed geheel belangrijk omdat het een specifiek type is?
- Is er sprake van stijleenheid?
- Heeft één ontwerper veel objecten vormgegeven waardoor er een eenheid ontstaat?
- Kan het geheel omschreven worden als een 'tijds capsule'?

- Is er sprake van samenhang en harmonie, ‘eenheid voor het oog’?
- Is het geheel méér dan de som van de aparte voorwerpen?
- Zou er een groot verlies aan erfgoedwaarden voor het geheel ervaren worden als voorwerpen en interieurelementen verwijderd werden?

A.3 HERKOMST

Wat?

Met herkomst bedoelt men het levensverhaal van het erfgoed, de biografie van het object. In het jargon: de *‘provenance’* en vooral de bekendheid daarvan. Als de herkomst compleet onbekend is, is het vaak moeilijk een historische waarde toe te kennen. Daarentegen zal erfgoed waarvan de herkomst goedgekend is, hoger gewaardeerd worden dan hetzelfde object waarover niets geweten is.

Deze waardering blijkt sterk uit het bronnenonderzoek van de objecten: zijn er bronnen beschikbaar, zijn ze volledig?

Sturende vragen

- Is bekend waar het erfgoed vandaan komt?
- Is bekend wie het erfgoed gemaakt of ontworpen heeft?
- Is bekend wie de opdrachtgever voor het maken van het erfgoed is?
- Is bekend wie het erfgoed gebruikte, beheerde en in zijn bezit had?
- Zijn er gegevens bekend over de herkomst?
- Hoe betrouwbaar en kwaliteitsvol zijn de informatiebronnen (bv. een oorspronkelijke archiefrekening wordt doorgaans als meer betrouwbaar beschouwd dan mondeling doorgegeven gegevens over de aankoop)?
- Is de geschiedenis van het erfgoed goed gedocumenteerd?
- Is dit uitzonderlijk goed gedocumenteerd voor zijn type?
- Wat is de kwaliteit van al die bronnen?

A.4 ZELDZAAMHEID

Wat?

Erfgoed dat zeldzaam is, is waardevol. Iets over de zeldzaamheid zeggen kan alleen door een vergelijking met andere erfgoedgehelen en objecten. Iets is bijvoorbeeld uniek omdat het één van de laatst overgebleven voorbeelden van z'n soort is.

Druk zeker uit binnen welk perspectief de zeldzaamheid geldt: iets kan uniek zijn op lokaal niveau, maar op regionaal niveau veel voorkomend.

Sturende vragen

- Is er weinig vergelijkbaar erfgoed?
- Is het erfgoed uniek in zijn soort?
- Hoe belangrijk is dit geheel of dit object in vergelijking met andere objecten in de omgeving/de regio/nationaal of internationaal?

- Heeft het erfgoed bijzondere en/of uitzonderlijke kenmerken waardoor het zich onderscheidt van ander erfgoed?

A.5 REPRESENTATIVITEIT

Wat?

Erfgoed is representatief wanneer het een typisch voorbeeld is van een bepaalde soort of categorie. Iets over de representativiteit zeggen kan enkel door het erfgoed te vergelijken met andere erfgoedgehelen en objecten. Druk zeker uit voor welk niveau dit typisch is: voor een bepaalde gemeente, streek of regio?

Sturende vragen

- Is dit erfgoed een goed voorbeeld van zijn type?
- Is het typisch voor een bepaalde levensstijl, periode, gebruik, ontwerp of activiteit?

B. HISTORISCHE WAARDEN

Wat?

De historische waarden zijn in vijf types onderverdeeld: algemene historische waarde, kerkhistorische waarde, historisch-artistische waarde, nijverheidshistorische waarde en onderzoekswaarde.

B.1 ALGEMENE HISTORISCHE WAARDE

Wat?

Erfgoed met een historische waarde heeft de eigenschap dat het aspecten van de geschiedenis belicht en tot leven brengt. Het belichaamt de niet-religieuze geschiedenis van een historische figuur, gebeurtenis, tendens of activiteit uit het verleden.

Sturende vragen

- Illustreert het erfgoed het werk, het leven of de nagedachtenis van een belangrijke historische figuur, bevolkingsgroep, organisatie of instelling? Denk aan grafstenen, epitafen of religieuze voorwerpen van historische figuren.
- Illustreert het erfgoed een belangrijke historische gebeurtenis of activiteit? Denk aan erfgoedobjecten met sporen van de Beeldenstorm, de Franse Revolutie, of aan oorlogsmonumenten en andere duidelijke 'memorialen'.

B.2 KERKHISTORISCHE WAARDE

Wat?

Kerkhistorische waarden illustreren de gebruiken of geschiedenis van de kerk (ook de Kerk in het algemeen), een specifieke parochie, een broederschap, of de geschiedenis van de liturgie.

Sturende vragen

- Bevat het erfgoed gegevens over bepaalde groepen die belangrijk waren voor/in de kerk? Denk aan: namen op kerkbanken, namenlijsten van kerkmeesters van broederschappen, processievaandels van broederschappen, vaatwerk met inscripties over oudere parochies...?
- Kan het erfgoed geassocieerd worden met belangrijke groepen, figuren of gebeurtenissen van de kerk? Denk aan: kerkmeestersbanken, rouwborden, graven van clerici...
- Illustreert dit erfgoed specifieke gebruiken of de 'levensstijl' van de Kerk? Denk aan: objecten die gebruikt werden en worden om de sacramenten toe te dienen (ziekenlantaarns, ratels en zalfpotjes), andere liturgische objecten (bv. altaartextiel). Het gaat ook om objecten die kenmerkend zijn voor oudere liturgische gebruiken, voor Vaticanum II.
- Illustreert dit erfgoed de levensstijl van een bepaalde groep binnen de kerk? Denk aan: rijkelijk gedecoreerde kapellen van de lokale adel, sacristieën...

B.3 HISTORISCH-ARTISTIEKE WAARDE

Wat?

Erfgoed met een historisch-artistieke waarde illustreert overtuigend een aspect van de kunstgeschiedenis als het over voorwerpen gaat, van de architectuurgeschiedenis als het over bouwkundige en interieurelementen gaat en van de muziekgeschiedenis als het over muzikaal erfgoed gaat. Dit erfgoed is met aandacht ontworpen, vormgegeven en/of uitgevoerd.

Sturende vragen

- Getuigt het erfgoed van kunstzin?
- Wordt het beschouwd als creatief, origineel en vernieuwend?
- Is het ontworpen en/of vervaardigd door een bekende kunstenaar, instrumentenbouwer, ontwerper of architect?
- Illustreert het een ontwikkeling in de kunstgeschiedenis?
- Is dit erfgoed belangrijk voor de geschiedenis van de architectuur of ornamentiek?
- Is dit erfgoed belangrijk voor de geschiedenis van de muziek?
- Is dit erfgoed een goed voorbeeld van een specifieke stijl of stroming uit de muziek-, architectuur- of kunstgeschiedenis?

B.4 NIJVERHEIDSHISTORISCHE WAARDE

Wat?

De nijverheidshistorische waarde drukt het belang uit van de historisch-ambachtelijke of historisch-industriële waarde.

Sturende vragen

- Is dit erfgoed een belangrijke of bijzondere uitdrukking van een historisch ambacht?
- Demonstreert het erfgoed een hoge graad van technisch vernuft en vakmanschap?
- Illustreert het erfgoed technische innovaties of belangrijke of verloren gegane technische procedés?
- Is het representatief voor of een zeldzame uitdrukking van een bepaalde nijverheid?
- Is het een belangrijk voorbeeld van een specifiek materiaalgebruik of een constructietechniek?

B.5 ONDERZOEKSWAARDE

Wat?

Erfgoed heeft een onderzoekswaarde als het potentieel heeft om nieuwe informatie aan het licht te brengen en onderzoeksvragen te beantwoorden. Uit de bronnenstudie blijkt meestal al of er sprake is van een onderzoekswaarde. Doorgaans zijn het historici of academici die zich over deze waarde kunnen uitspreken, wat niet wil zeggen dat zij niet van lokale kennis zullen gebruikmaken.

Erfgoed heeft een hoge onderzoekswaarde als het potentieel er is om er veel historische informatie uit te halen, door gebruik van archeologische technieken en kunst- of bouwhistorische onderzoeksmethoden. Het is een belangrijke bron en is soms nog onzichtbaar. Er is een groot potentieel voor verder onderzoek.

Sturende vragen

- Is er interesse van onderzoekers voor dit erfgoed? Verwachten zij dat er veel nieuwe informatie aan het licht kan komen bij de studie van dit erfgoed?
- Doet de studie van de bronnen en van de geschiedenis vermoeden dat er nog veel informatie te ontdekken valt?
- Is dit erfgoed een belangrijk referentieobject voor de studie van andere gelijkaardige objecten? Zijn er wetenschappelijke studies over andere objecten op dit erfgoed gebaseerd?

C. SOCIALE WAARDEN

Wat?

Erfgoed heeft sociale waarden als het nog belangrijk is voor groepen in de hedendaagse maatschappij. Het gaat dus over actuele erfgoedwaarden. Binnen een kerkgebouw kan een kapel met haar voorwerpen in het verleden belangrijk zijn geweest voor het sociale leven van een groep, maar als die dat momenteel niet

langer is, is dat een historische waarde en geen sociale waarde. Deze waarden kunnen snel wijzigen wanneer het gebruik en de functie veranderen. Toch zijn ze niet te negeren in de besluitvorming over het erfgoed, zeker bij herbestemmingen. De studie ervan levert dikwijls goede toekomstpistes op.

C.1 IDENTITEITSWAARDE

Wat?

Identificeren bepaalde groepen zich op dit moment met het erfgoed, en hoe? Het gaat hier om de kwaliteiten van het erfgoed waardoor het een centrum is van traditionele, politieke, nationale, regionale of andere sociale emoties van een gemeenschap. Zij identificeren zich ermee of het is een plek van sociale interactie en samenhang, en ze gebruiken het. Vergeet de senioren en kinderen niet.

Sturende vragen

- Bepaalt het erfgoed mee de identiteit van een organisatie, een lokale, regionale of nationale gemeenschap? Van een parochie, dorp, stad, regio, land?
- Gebruiken verenigingen of overheden dit erfgoed als hun embleem of uithangbord?
- Vormt het erfgoed de focus van een soort lokale, regionale of nationale trots? Zorgt het voor samenhang tussen mensen? Hoe en voor wie?
- Weerspiegelt dit erfgoed een culturele en/of etnische groep of identiteit?
- Zijn er mensen begraven en worden de graven bezocht?
- Als er schade of verlies van dit erfgoed zou optreden, zou er dan een gevoel van verlies of boosheid zijn bij een gemeenschap?

C.2 RELIGIEUZE EN SPIRITUELE WAARDE

Wat?

De religieuze waarde drukt uit welk belang het erfgoed heeft vanuit het geloofsperspectief en de religieuze of spirituele beleving.

‘Religieus’ slaat op traditionele, georganiseerde en erkende religies, ‘spiritueel’ op eigentijdse niet-georganiseerde spirituele belevingen, zoals *new age* of individuele spiritualiteit.

Sturende vragen

- Zijn er op deze plek bijeenkomsten van religieuze of spirituele groepen? Is het erfgoed belangrijk vanwege z’n functie in de eredienst?
 - Worden sommige objecten met bijzondere eerbied behandeld? Welke en waarom? Welke zijn gewijd?
 - Genieten bepaalde objecten een devotie verering?

C.3 EDUCATIEVE WAARDE

Wat?

De educatieve waarde is de eigenschap om de geschiedenis, betekenis en waarden van het erfgoed over te brengen bij een breed publiek. Het erfgoed kan illustratief zijn voor een periode of stroming, of voor historische activiteiten. Het erfgoed kan een groot potentieel hebben om mensen iets te leren, veelal over de geschiedenis.

Sturende vragen

- Illustreert het erfgoed duidelijk en goed verstaanbaar aspecten uit de geschiedenis: feiten, activiteiten, stijlen...?
- Is er interesse van scholen in dit erfgoed? Maakt het deel uit van educatieve uitstappen?
- Kan dit erfgoed op een duidelijke wijze iets moeilijks uitleggen?

C.4 BELEVINGSWAARDE

Wat?

De belevingswaarde is de esthetische waarde van erfgoed. Dit verwijst naar de zintuiglijke kwaliteiten en de perceptie: zicht, gevoel, geluid, smaak, geur... Visuele kwaliteiten zijn bijvoorbeeld schaal, vorm, kleur, textuur, verhoudingen, silhouet, verrassende zichten, materiaal... Ook geluidskwaliteiten (of juist stilte) kunnen bijdragen aan de kwaliteit van een ruimte. Het gaat om een soort 'sfeer van de plek' of esthetische ontroering die meerdere mensen ervaren.

Dit is de meest subjectieve van de erfgoedwaarden. Ze draagt in hoge mate bij tot een ruimere appreciatie van het erfgoed. Ook al gaat het om een individuele ervaring, doordat meer mensen hetzelfde gewaar worden, krijgt dit een collectief karakter en zo een te beschrijven waarde.

Stilstaan bij de belevingswaarde levert soms verrassingen op én veel input voor ontwerpers van herbestemmingen. Bepaalde aspecten komen naar voren die belangrijk zijn voor het behoud van een plek: een lichtinval, de akoestiek of stilte, een levendig patina of ouderdomssluier. Of er komen elementen aan het licht die storend overkomen.

In deze methode wordt met 'belevingswaarde' NIET bedoeld dat het erfgoed belangrijk is voor de geschiedenis van de esthetica. Dat valt onder de historisch-artistische waarde.

Sturende vragen

- Wordt het geheel als visueel aantrekkelijk of pittoresk ervaren? En wat dan precies?
- Is het een populaire locatie voor de opnames van foto's, films of muziek? Waarom?
- Inspireert dit erfgoed hedendaagse kunstenaars: poëzie, fotografie, literatuur, volkskunst...?
- Zijn er bijzondere kwaliteiten of combinaties van schalen (groot en klein), vormen, materialen, texturen, kleuren, ruimtes, details, bewegingen, eenheid, proporties ... Hoe belangrijk zijn die?
- Welke geluiden registreert u en in welke zin zijn ze waardevol of kwaliteitsvol? Wordt het erfgoed gebruikt voor muzikopvoeringen?
- Ervaren bezoekers bijzondere geuren of voelen zij kwalitatieve atmosferische omstandigheden?
- Waardoor worden bezoekers aangetrokken? Wat lijkt er interessant en in welke mate is dat relevant voor de waardering?

- Zijn er verrassingen, wow-effecten? Of juist dingen die ontgoochelend zijn als je dichterbij komt?
- Ervaar je een soort gevoel van een tijds capsule, nostalgie en/of tijdloosheid?
- Wordt het erfgoed gebruikt voor recreatieve doeleinden? Hoe, door wie en waarom? Genieten mensen dan van dit erfgoed?
- Is er sprake van een mooi 'patina'?

D. GEBRUIKSWAARDEN

Wat?

Erfgoed kan belangrijke gebruikswaarden hebben; dat wil zeggen dat het daadwerkelijk gebruikt kan worden, zowel vanuit kerkelijk als economisch perspectief.

D.1 KERKELIJKE GEBRUIKSWAARDEN

Wat?

De kerkelijke gebruikswaarde heeft te maken met het daadwerkelijke gebruik van het erfgoed voor de liturgie, vieringen, gebed, bezinning en andere kerkelijke functies.

Sturende vragen

- Hoe vaak wordt dit gebruikt voor de liturgie, het gebed, sacramentele vieringen of voor andere kerkelijke functies?
- Hoe belangrijk is het erfgoed voor het functioneren als 'kerk'?
- Kan het erfgoed nog gebruikt worden in de actuele liturgie, vieringen, gebedsdiensten of andere activiteiten specifiek voor de kerk?

D.2 ECONOMISCHE GEBRUIKSWAARDEN

Wat?

Met de economische gebruikswaarde bedoelen we niet de marktprijs van het erfgoed. Wel bedoelen we daarmee de mate waarin het bijdraagt aan het genereren van inkomsten, dus voornamelijk doordat goederen en diensten eruit voortvloeien, bv. toegangsgelden...

Sturende vragen

- Trekt het erfgoed omwonenden, toeristen en kapitaal aan? Hoe en waarom?
- Is het een bron van inkomsten voor lokale gemeenschappen? Hoe en waarom?
- Genereert het werkgelegenheid?
- Stimuleert het diensten en goederen?